

1978-3

>>>

[Svoboda a důstojnost v živé a neživé přírodě (na příkladu atomů)]

24. III. [780324-1]

(13) (1) (SSaŽ - Vysoč., 24. 3. 78 dopol.)

Důstojnost a svoboda jsou téhož rodu: není důstojnosti bez svobody ani svobody bez důstojnosti. Nedůstojná svoboda přestává být svobodou a mění se v nahodilost a libovůli; nesvobodná důstojnost je pouhá přetvářka, pouhé gesto, prázdný rituál. Obojí má svůj společný zdroj a základ v aktivní účasti na nepředmětném světě hodnot. Hodnota není danost, ale výzva k jednání v určitém smyslu (směru). Mít pochopení, porozumění pro tuto výzvu, nechat se oslovit a výzvu přijmout, to znamená právě účastnit se jakési privileje, dosáhnout důstojenství. Podstata důstojnosti tohoto typu spočívá v tom, že člověk dobrovolně zachovává řád, který mu toto důstojenství propůjčuje (resp. v něm je mu propůjčováno, neboť ovšem to není ten řád sám, nýbrž jeho základ a předpoklad, na němž stojí a v němž je zakotven). Všimněme si pro srovnání způsobu, jak se chovají atomy (a složky atomů atd.) v živém těle. K podstatě života náleží ustavičné usilování, resp. viděno zvnějška: tíhnutí k akci, k aktivitě. Ale toto usilování, tato aktivita nutně zachovává určité „principy“, dodržuje jistý „řád“, respektuje jakési „normy“ či „zásady“, jimiž se musí spravovat živý organismus, má-li se udržet při životě a má-li mít šanci jít navíc kupředu (ve smyslu evoluce, tj. rozvoje individuálního, ale zejména druhového, rodového atd.). Přitom ovšem podílet se na „životě“ je pro atom jaksi vyšší úroveň, vyšší typ bytí. Atom mimo živý organismus se nejenom chová jinak než atom v živém těle (jak to **poprvé** formuloval A. N. Whitehead), ale chová se v neživé přírodě primitivněji, kdežto zapojen do života organismu se chová komplikovaněji a jeho „aktivity“ jsou mnohem jemněji odstíněny.

Pochopitelně nemůžeme mluvit u atomů o nějaké jejich „svobodě“; nicméně svoboda je nutně zakotvena v uvedené situaci, resp. struktuře situace, kde se lze vymknout obvyklému, tj. nejpravděpodobnějšímu průběhu dění tím, že je zachováno určité pravidlo, jež nevyplývá z toho, co je až dosud „dáno“. Ke skutečné svobodě v plném slova smyslu je nutno, aby byl přítomen prvek vědomí a vědomého rozhodování. Opravdová svoboda předpokládá reflexi, v níž je rozdělena komplexní skutečnost na soubor

toho, co je (nebo může být) předmětně dáno, a na to, co má podmětný, subjektivní charakter (plán, rozhodnutí, vůle, chuť, úmysl, záměr atd.). Subjektivita je možná jen tam, kde je objektivní odděleno (nějak, třeba i chybně) od subjektivního; a svoboda má svou neoddelitelnou subjektivní složku, subjektivní komponentu. A přece „svoboda“ bez subjektivity má své místo ve světě, ba dokonce - a právě! - ve světě přírody. A v pozitivním využití a použití této nevědomé, neuvědomělé „svobody“ je cosi důstojného, ano velice důstojného. Vždyť každý organismus, i ten nejnepatrnější a nejnecotnější, je dědicem obrovské tradice, je článkem v řetězu života, v dějinách vývoje živých organismů na této **Z**emi.

Můžeme si pomyslet, že po této stránce nejsou zdaleka všechny atomy téhož prvku stejné. Některé jsou možná pro vnitřní potřeby živého těla vhodnější, připravenější, užitečnější než jiné. Možná, že existuje něco jako „přirozený výběr“ atomů, anebo spíše aktivní výběr organizovaný živým tělem - čím je organismus komplikovanější a čím vyšší úrovně dosahuje, tím náročnější výběr je asi nezbytný pro aktivní vyhledání a správné zařazení vhodných atomů na rozhodující místa (do rozhodujících funkcí) v živém těle. (To by bylo ovšem zapotřebí ověřit grandiózním experimentem; o tom jindy.) Identickou povahu atomů téhož druhu můžeme zatím předpokládat pouze na základě předpojetí, resp. předsudku. Ale co když se osobitost, jedinečnost a rozdílnost v jemných kvalitách vyskytují a mohou být rozlišovány i u atomů?

<<<

>>>

[Společenské změny a stát]

6. IV. [780406-1]

(14) (2) (SSaŽ - Vysočany, 6. 4. 78 dopoledne.)

(Poznámky k Rudovým tezím - **Btr.**) Ad (1): Je chybou omezovat společenské vztahy na dynamické, neoddelitelnou složkou společenských struktur („sociálního systému“) jsou vztahy setrvačné a vztahy rekurentní, zejména pak vztahy, které jsou zaměřeny na zachování a konzervování určitých struktur, situací, hodnot atd. Ad (2): Co to je vůbec „pokus o stabilizaci společenských vztahů“? Cožpak tento pokus sám stojí mimo tyto vztahy nebo je založen jinde a přichází odjinud? Ad (3): Kontinuita je stejně tak potřebná pro stabilizaci jako pro dynamické proměny; proměny jsou totiž vždycky nějak kontinuální, tj. musejí navazovat na to, co tu bylo, anebo znovu začít od začátku. Jestliže navíc provedeme rozlišení mezi

kontinuitou jakožto svobodným, tj. z objektivního hlediska kontingentním, selektivním navazováním (a tedy i nenavazováním) na to, co tu už bylo a je, pak právě kontinuita je nejvladnějším a nejhlubším základem a přímo zdrojem proměn, a tedy dynamiky sociálních struktur. Naproti tomu stabilizace je nejčastěji nesena nikoliv navazováním a vědomým výběrem, nýbrž pouhou setrvačností. Ad (4): Po uvedeném rozlišení můžeme správněji lokalizovat a také interpretovat to, o čem Ruda mluví jako o „autoritativním řízení“ nebo o „vynucování“ občanských postojů. Tam, kde jde o setrvačnost, je násilí zbytečné; tam, kde jde o perspektivní a efektivní navazování na zřejmě nejlepší prvky minulosti a o nechání stranou toho, co se neosvědčilo, je násilí nejenom zbytečné, ale přímo škodlivé a ve většině případů svědčí o tom, že vybrané prvky, na něž se navazuje, ve skutečnosti nejlepší nejsou, nýbrž slouží pouze nějakým omezeným zájmům. Ad (5): Politická aktivita, která vychází z potřeb současného stavu, je eo ipso konzervativní; z možností vycházet nelze, protože možnosti nejsou dány, ale otvírají se teprve konkrétní realizované aktivitě. Možnosti jsou aktivitou produkovány, nikoliv naplňovány. Pozitivní, progresivní politická aktivita se musí orientovat na budoucnost; její vztah k současnému stavu je omezen na pouhé respektování toho, co jest, jak právě jest. Její rozvrh s tím musí počítat, ale vycházet musí z odhadu a projektu toho, k čemu teprve má v budoucnosti dojít, co má teprve nastat (sem náležejí vize, ideály, fantazie, prostě vše to, co náleží k existenci „na frontě“ - viz Bloch). Aktivita musí vycházet a musí být zaměřena k realizaci toho, co „ještě není“. Ad (6): Jistě ano, ale je to qui pro quo; demokratická politika sama spočívá v tom, že respektuje demokratickou politiku, tj. sebe - to přece je **nonsens**. Demokratičnost je třeba určit jako respektování určitých zásad - a pak ovšem takový uplatňovaný a realizovaný respekt vytváří a představuje demokratickou politiku. Ad (7): K tomu je třeba dodat, že nejenom v politice, ale dokonce i v exaktních vědeckých experimentech (protože v lidské praxi vůbec) existuje a vždycky bude existovat napětí mezi tím, co dělám skutečně, a mezi tím, co si myslím, že dělám. Existuje napětí mezi úmyslem, a tedy i mezi nějakým rozhodnutím, a mezi tím, jaké budou reálné důsledky a následky takového rozhodnutí. Pohyb společnosti není nesen pouze rozhodováním politickým v tom smyslu, jak o **něm** píše Ruda, ale také rozhodováním zcela vší politice a všemu politickému uvažování vzdáleným. Proto skutečně rozumná politika musí s takto různými zdroji společenského pohybu počítat. Spoluúčast na rozhodovacích procesech není po mém soudu ani jediným ani hlavním typem politické práce a politické aktivity. I tam, kde je nějaká skupina či hnutí, společenství apod. distancováno od rozhodovacích procesů, má možnost

politického působení. Někdy lze dokonce efektivněji působit ve společnosti mimo rámec rozhodovacích procesů; dlouhodobě představují většinou akty konkrétní účasti na rozhodování spíše povrchovou, periferní a efemerní stránku či složku společenského působení a vývoje. Perspektivně je ovšem třeba počítat s tím, že porozumění dynamice společnosti se stane integrální součástí rozhodovacích procesů; pak ovšem to nutně povede k abstenci a odmítnutí snah o ovlivňování společenského dění a vývoje v některých složkách technicky politickým řízením a rozhodováním. Pak na úrovni rozhodovacích procesů bude na místě „retreat“ a nevměšování, umožňující organičnost, nenarušovanou mechanickými či dokonce chirurgickými intervencemi. Ad (8): To je totéž jako výzva k tomu, aby politická moc nebyla jen politickou mocí, ale respektovala kulturní, duchovní, národní apod. tradice a dějiny vůbec. Ale to je nesmysl, chtít kultivovat něco, co je z podstaty věci nekulturní. Tady je na místě stanovení mezí a určení rozsahu legitimacy takové politické moci a jednotlivých mocenských opatření. A pak ovšem toho bude víc, co taková moc bude muset respektovat, a především to budou jiné věci než (zase) moc překonaná a moc příští, nástupnická. Ad (9): Souhlasím s odmítnutím programu likvidace státu v nejbližší době. Ale „vládnoucí politická moc“ se neprosazuje ani jenom ani hlavně prostřednictvím byrokratického státního aparátu, nýbrž především prostřednictvím uznání nebo alespoň poslušnosti ze strany občanů. Ad (10): Směřuje-li státní rozhodnutí k radikální reformě sociálních struktur, jde **po pravidle** o nelegitimní mocenský akt. Stát je legitimní násilí; směruje-li toto násilí k radikální změně sociálních struktur, kterým ve skutečnosti má sloužit a jim (a jejichž změnám) má poskytovat rámec, **ztrácí** tím *de facto* svou legitimitu, neboť se emancipuje ze své služebné funkce a stává se suverénem. Proti tomu je nutno trvat na tom, že jediným suverénem je společnost, lid. Ad (11): Jak z předchozího vyplývá, nepovažuji politickou moc státu za „mocensky prioritní složku“. Stát má pouze správní úkoly; je-li jeho správním orgánům uloženo realizovat nové úkoly, jimiž jsou prosazovány či spíše do důsledků dováděny nějaké významné společenské změny, je nutné, aby reálná společenská změna alespoň na počátku předcházela oněm správním opatřením a aby tato mimořádná státní opatření byla státní správě uložena z vůle občanů. Státní správa se musí řídit přesnými zákony a nesmí je překračovat; zejména nesmí sama stanovovat žádné společenské nebo individuální cíle, neboť to leží mimo kompetenci státu. Pokud má být přesto v závažných případech státního aparátu použito k působení na směr společenských změn, anebo dokonce **směr** vývoje, musí občané odhlasovat potřebné nové zákony nebo nařízení. A před hlasováním musejí

ovšem dostat slovo odborníci, pověření hájením zájmů příštích, dnes třeba ještě nenarozených generací, kterým se alespoň tímto způsobem musí také dostat slova.

<<<

>>>

[Společenské změny a stát - pokračování]

20. VIII. [780820-1]

(15) (3) (Račice, 20. 8. 78 dopoledne - pokračování.)

Ad (12): Je nesmysl chtít na politické moci samotné, aby usilovala o své oslabení a aby se sama decentralizovala. Politická moc má inherentní, nezrušitelnou tendenci ke kumulaci a k centralizaci. Tato tendence musí být hlídána, kontrolována a neutralizována; jejím excesům je ovšem hlavně třeba předcházet. Toho se dosahuje tím, že práva a povinnosti mocenských orgánů jsou vždycky konkrétně specifikována; pokud se dostává státu zvláštních úkolů, je třeba je termínovat a velmi konkrétně spojovat s časovým průběhem realizace stanovených cílů (kontrola finanční, věcná, právní atd.). Nejde tedy původně a trvale o decentralizaci státní moci - s výjimkou případů, kdy už došlo k deviaci a k selhání kontrolních opatření. Moc je původně v rukou lidu, v rukou občanů; jde o **to** zabránit tomu, aby přešla v nadměrném rozsahu na státní správu a aby se kumulovala do jediného centra. (Proto i tam, kde dost dobře nemůže zůstat v rukou jednotlivců, musí být zabráněno její centralizaci jejím důsledným rozdělením na zákonodárnou, **(event. ústavo-)**výkonnou a soudní, v moderní společnosti ještě navíc na moc hospodářskou.) Ad (13): S tím naprosto souhlasím. Je však třeba to chápat zásadněji a principiálněji: občané budou mít vždycky zachovánu svobodu ke zřizování nestátních (nevládních atd.) orgánů a institucí, které budou legitimní a účinnou základem pro každou eventuální občanskou opozici proti zneužití nebo deviacím státního aparátu. Ad (14): Nemluvil bych jen o neschopnosti vládnoucí moci, ale také o selhání občanské kontroly a občanů vůbec. Státní aparát nemá co chápat dynamiku společenského **vývoje** a nemá ani co respektovat nějaké individuální nebo skupinové zájmy, ale má dodržovat zákony a nařízení a dohlížet na to, aby se jimi řídili i občané a skupiny občanů. Dosahovat nějakých požadavků politickými prostředky nemá a nesmí státní aparát, nýbrž jednotlivé skupiny anebo vrstvy občanů, a to přesně v mezích daných zákony. Ad (15): Tento a některé následující body sledují **linii**, kterou jsem už dostatečně jasně odmítl. Státní

aparát nemá kompetenci k politickému rozhodování; politicky mají právo rozhodovat jenom občané. Způsob, jak budou rozhodovat, je určen zákonem. Vláda nemá co politicky rozhodovat, ale spravuje zemi, aby život běžel snadno a bez poruch. Pokud toho může dosáhnout v rámci svých kompetencí, nemusí se nikdo z občanů o práci vlády starat (s výjimkou zvolených nestátních, tj. nevládních kontrolních orgánů). – Zájmové spory užších či širších společenských skupin či vrstev, jakož i spory mezi omezenými a celospolečenskými zájmy, neřeší vláda, nýbrž odborníci nebo soudy (v obou případech nezávislé na vládě). Ad (16): Otázkou základní tu jest: kdo bude vypracovávat a kdo bude navrhnout nějaký „nový model“? Může to být především občanská iniciativa, ať už individuální nebo skupinová. Rozhodně však bude zapotřebí odborných expertíz. S iniciativami budou ostatně moci přijít také samotní odborníci nebo odborné týmy. Dále může být studie odborných týmů objednána, zadána; a to buď skupinou občanů, nestátním (nevládním) orgánem neb institucí anebo konečně státní správou. V tomto posledním případě to bude legitimní jen za určitých podmínek (např. když zastupitelské orgány pověří státní správu realizací úkolu, který bude podle státní správy nedomyšlen anebo který povede k důsledkům, jež ohrozí nějak stabilitu společnosti nebo zdraví občanů apod., o což pečovat je právě v kompetenci státní správy). Ad (17): Vývojová hlediska nelze dost dobře aplikovat na formy státní správy. Vyvíjí se společnost, kdežto formy správy je nutno měnit na základě rozhodnutí samotných občanů. Kromě toho je nutno se vyjadřovat přesně: sociální model, byť sebestopávnější, není schopen nic „odbourávat“, i kdyby to byly formy zcela zastaralé a překonané. Ad (18): K téhle šuplíkářce nemá snad ani smysl se vyjadřovat. Ad (19): Naprosto souhlasím, že zajištění práv menšin patří k jednomu ze základních principů demokracie. Není však jediný; vedle něho existují i jiné, stejně základní, z tohoto však neodvozené. Sám princip respektu k právům menšiny je odvozen z nezadatelných práv jednotlivého člověka a občana. Ad (20): Tzv. institucionální pluralita se ovšem týká pouze ne-státní (ne-vládní) sféry života společnosti; tam však je nezadatelnou zásadou a efektivní skutečností. Také politický dialog musí být veden ve sféře mimovládní a mimostátní veřejnosti. Není však jasné, co Ruda míní politickou suverenitou státu; suverénní jsou občané a občanská společnost jako živý celek, zatímco stát a jeho správní orgány mají vysloveně služební, a tedy podřízený charakter. Suverenita konkrétní společnosti je základem té státní svébytnosti, která na sebe bere formu určitého státního zřízení, na něž nemá právo mít přímý vliv žádná národní společnost jiná. Ale to jde stále o suverenitu společnosti, ne státu. Stát je orgánem společnosti a v tom smyslu je na

společnosti podstatně závislý. Ad (21): V tomto bodu je relativizováno to, co je řečeno v bodě předchozím.

<<<

>>>

[Vláda v demokracii a reforma hospodářské sféry ve stá- tě]

20. VIII. [780820-2]

(16) (4) (Račice, 20. 8. 78 odpoledne.)

Podstata, ale zároveň hlavní problém a cíl demokracie jsou obsaženy již v samotném jejím pojmenování: jde o vládu lidu, lidovládu. Lid jsou (alespoň ve skutečně demokratickém pojetí) všichni. Vládou-li všichni, mohlo by to znamenat, že si každý dělá, co chce. To by však nebyla vláda. Vládnout může pouze někdo; ale ten někdo má být v demokracii vybrán a pověřen všemi, má být všem odpovědný a má vládnout tak, že všichni jsou oporou a vykonavateli jeho vlády. Tady vzniká hned na začátku otázka, proč vůbec je potřebná vláda. Nemůžeme se obejít bez vlády? Anarchisté jsou přesvědčeni, že každá vláda je špatná a že je třeba všechny druhy vlády odmítnout a zrušit. Zatím však nikdy nepředvedli, jak by se společnost bez vlády vůbec spravovala; anarchisté vždycky jen de facto vegetují na okraji (parazitují na) společnosti, která má svou vládu, proti níž oni protestují. Moderní společnost, která by neměla svou vládu, si prostě nedovedeme právě pro komplikovanost všech společenských a politických vztahů představit. Ovšem musíme určitěji vymezit termín „vláda“. A tady už nastupuje demokratická interpretace a demokratické pojetí vlády.

Vláda je možná jen tam, kde se jednotliví členové společnosti, resp. obce vzdají části své moci a předají ji za určitých podmínek a pravidel někomu, koho vybrali ze svého středu. Všechno tu závisí na tom, jak velké části své moci (a to znamená svých svobod a práv, v nichž je jejich moc zakotvena) jsou ochotni se vzdát, jaké je skutečné složení této části a na jak dlouhou dobu se jí vzdávají. Demokrat se nikdy nevzdává žádné části své moci, žádného ze svých práv a žádné ze svých svobod natrvalo, nýbrž jenom na určitou dobu. Nikdo také nemůže tento akt provést za něho. A on sám smí tento akt uskutečnit teprve tehdy, když je dospělý a natolik rozumný, že v plném rozsahu ví a chápe, co podniká. Do té doby se o něho musí společnost starat takříkajíc „na úvěr“, přičemž musí být postaráno o to, aby nebyl ani morálně a duchovně znásilňován, nýbrž ve-

den k svobodě, k níž je povolána každá lidská bytost. (Dříve nebo později bude nutno vytvořit nadnárodní a nadstátní orgány, které budou pověřeny kontrolou a dozorem, zda obecně přijaté zásady výchovy, tj. vyvádění [ex-ducere] lidských mláďat z přirozeného jejich osvětí do lidského světa, jsou dostatečnou měrou zachovávány. Volba společnosti bude muset být asi také prováděna pod mezinárodní kontrolou.)

V demokracii se vzdávají občané části své moci pouze na jedno volební období; ovšem moc má tendenci se emancipovat, integrovat a kumulovat i tak. Proto musejí občané pečovat o to, aby jim nepřerostla přes hlavu a aby nezačala působit proti jejich vůli a zájmům. Dbají proto o záruky trvalého rozdělení moci, které jako části samy o sobě neobstojí. Tradičně se trvá na rozdělení moci na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní; v nejnovější době se ukazuje, jak státu nelze svěřit celou sféru hospodářskou. Vláda, která ovládá nejenom všechnu správní agendu, ale která má k dispozici vedle donucovací moci i moc hospodářskou, má tendenci se stát vládou totální. Proto mám za to, že bude třeba vedle státní administrativy správní vytvořit samostatnou a oddělenou oblast řízení záležitostí hospodářských, tak aby státní administrativa představovala kontrolu hospodářského života, ale aby neměla možnost o něm přímo rozhodovat. Zároveň ovšem je třeba se vyvarovat interpretace této zásady v tom chybném smyslu, že nevládní hospodářské podnikání by bylo chápáno jako podnikání soukromé. Hospodářská administrace by byla z větší části zespolečenštěná (výjimky by byly vyjmenovány a týkaly by se malého individuálního nebo malého skupinového podnikání). Ale způsob zespolečenštění by nespočíval v nějakém společenském „vyvlastňování“; otázka „vlastnictví“ je naprosto nedůležitá, neboť rozhodující je kumulace výrobních prostředků, majetku vůbec a zvláště kapitálu. Každý podnik by byl v jistém smyslu samosprávný a byl by bezprostředně řízen lidmi, kteří v něm pracují, resp. jimi zvoleným výborem. Tzv. státní podniky by po hospodářské a technické stránce podléhaly řízení hospodářského řídicího centra, které by ve své struktuře odpovídalo věcně oněm hospodářským potřebám společnosti, o nichž by se rozhodovalo v zákonodárných sborech, a které by muselo respektovat všechny zákony a nařízení a řídit se jimi podobně, jako politická vláda a politická administrativa se musí řídit zákony a rozhodnutími stanovenými v zákonodárných sborech. Spory mezi hospodářskými řídicími orgány a politickými řídicími orgány (resp. lépe: politickou administrací) by se řešily soudní cestou (podobně jako spory občanů a občanských skupin či organizací s nimi oběma).

<<<

>>>

[O uspořádání vládních i nevládních složek společnosti]

21. VIII. [780821-1]

(17) (5) (Račice, 21. 8. 78 dopoledne.)

Vlastní vláda by tedy měla tři základní složky: politický řídicí orgán, hospodářský řídicí orgán a státní administraci. Tyto tři orgány by představovaly stát naproti nestátním, nevládním (tj. státu, vládě nepodřízeným) orgánům společnosti. Přímé orgány společnosti jsou především veškerá seskupení občanů: společenství, skupiny, spolky, organizace a nevládní instituce. Přitom státní orgány by za určitých podmínek byly povinny dbát o vnější (např. materiální) zajištění funkceschopnosti těchto přímých orgánů společnosti (např. státní dotace tam, kde jde o nevýdělečnou nebo polovýdělečnou kulturní aktivitu, jako jsou divadla, kina, televize, rozhlas, školy, vzdělávací instituce jiného typu, muzea, vědecké instituty a akademie, nakladatelství, časopisy, noviny atd.), jež plní potřeby celospolečenské nebo potřeby většiny občanů. Na zaměření a způsob práce by však v takových případech státní orgány nemohly přímo působit (nýbrž pouze zprostředkovaně, např. prostřednictvím masových sdělovacích prostředků, jež by tlumočily na požádání jejich stanovisko v některých aktuálně diskutovaných případech). Zásadně lze připustit, aby vláda měla k dispozici svůj list, resp. rubriku v určitých novinách, a podobně rozhlasovou či televizní stanici, resp. určitý vysílací čas v nich. Většina novin, časopisů, rozhlasových a televizních stanic, nakladatelství apod. by však byla nevládní. Pokud by o to měly zájem menší skupiny občanů, mohly by vydávat knihy a časopisy buď svým nákladem nebo v jiných nakladatelstvích, vyžádat si (resp. domluvit si) vysílací časy v existujících TV či rozhlasových stanicích atd.; pokud by se to setkalo se souhlasem většiny občanů, mohlo by se i takovým skupinám dostat státních dotací, ale mohly by přijímat dotace i jiného druhu, např. od jiných zájmových organizací, od hospodářských organizací (které by v tom případě byly daňově zvýhodňovány, jak už to je leckde zvykem) apod. Hospodářské registraci by všechny podobné podniky, založené z občanské iniciativy, podléhaly teprve při určitém, zákonem stanoveném rozsahu či způsobu práce; jinak by byly naprosto svobodné.

Vedle těchto přímých orgánů společnosti, resp. občanů a skupin občanů by existovala třetí skupina či sorta institucí, která by měla vysloveně celospolečenský charakter, byla vybavena určitými zákonnými právy a kompetencí a také určitou mocí, aniž by však jakkoliv spadala pod státní (vládní) administrování. Sem spadají jednak orgány ústavodárné a zákonodárné

(tzn. zastupitelské sbory), jednak orgány soudní (a vězeňské ústavy), jednak to, co tu nazveme jako „politické strany“, i když máme na mysli něco jiného, než co to slovo obvykle znamená. Máme totiž na mysli parlamentní skupiny s jejich pracovním politickým zázemím, jakési rozšířené poslanecké kluby, kde by se připravovali mladí adepti politické práce, z nichž by se pak časem mohli vybírat vhodní kandidáti na funkce poslanecké, ale také vládní nebo jiné. Jejich počet by byl vcelku stabilní, i když by nemusel být stanoven zákonem; mám dojem, že nejvhodnější by byla trojice takových stran, ale fungovat může i pouhá dvojice nebo zase čtveřice a snad i pětice. Jejich program by sice musel být podle aktuálních potřeb vždy znovu revidován a nově formulován, ale v jisté návaznosti na určitou programovou linii. Tak by mohly po leta existovat i docela malé politické skupiny, jež by se však staly „stranou“, teprve když by nabyly ve volbách např. více než $\frac{1}{4}$ hlasů (když bychom se rozhodli pro maximálně 3 strany, nebo více než $\frac{1}{5}$, když bychom se rozhodli pro 4 strany, apod.). Pokud by byly menší, začleňovaly by se v parlamentním a často i mimoparlamentním politickém životě do rámce velkých stran (na koaličním principu) – podobně jako jednotlivci, kteří by kandidovali vůbec mimo skupiny a strany na základě nějakých mimořádných svých kvalit. Na rozdíl od jiných občanských orgánů a organizací by byly pod zvýšeným dohledem státní administrace po stránce finanční a hospodářské vůbec, aby nedocházelo k jejich příliš úzkému sepětí s velkými hospodářskými celky, a po stránce občansko-politické (např. kulturně-politické apod.) po zvýšenou kontrolou jiných veřejných institucí a občanských orgánů, neboť jejich vliv na ostatní společnost by nesměl nabýt hegemonického charakteru. (Např. jejich vliv na kandidaturu a volbu nejenom poslanců, ale i soudců, ve vědě na jmenování, resp. volbu docentů a profesorů, ředitelů a tajemníků vědeckých ústavů, v kultuře na jmenování ředitelů nakladatelství, divadel atd. atd. by mohl nekontrolovaně příliš stoupnout – proto je nezbytná veřejná kontrola, především v nezávislém tisku, v rozhlasových a televizních nezávislých stanicích apod.). Právě tato poslední okolnost si žádá, abychom politické strany v nahoře popsaném smyslu přeřadili ze skupiny přímých společenských orgánů do skupiny orgánů vybavených jistou nemalou dávkou politické moci, proti níž pouhá argumentace v demokratické diskusi se může ukázat jako slabá a nedostatečná.

<<<

>>>

[Odlišnost Charty jako kontrolní iniciativy od politické opozice]

21. VIII. [780821-2]

(18) (6) (Račice, 21. 8. 78 odpol.)

Poukazování na nelegální postupy státních orgánů (ev. úředních orgánů) má dvojí smysl a cíl: na jedné straně dává vládě (režimu) příležitost k nápravě nezákonností a nezákonných poměrů; na druhé straně zveřejňuje protizákonné akce úřední z vůle a dává tak podklad a oprávnění eventuelním vysloveně politickým programům a aktivitám. Nedochozí-li k nápravě nebo je-li dokonce poukazování na potřebu nápravy stíháno, stává se mimo veškerou pochybnost zřejmým, že náprava je závislá na vytvoření dostatečně velikého tlaku na vedoucí politická místa. Základní intencí je tudíž co nejlepší informovanost občanů; jde o to, aby nedocházelo k porušování zákonů, aniž by se o tom většina z nich spolehlivě dozvěděla. Další pak záleží na nich samotných; budou-li se chovat netečně, nebudou mít možnost výmluvy, že nevěděli.

Samotné zveřejňování přehmatů a nezákonností státních a úředních orgánů ovšem nemůže představovat dostatečný tlak na režim a nemůže být proto považováno za politický prostředek v technickém smyslu; je pouze výzvou na adresu režimu a na adresu občanů. Neprokáže-li režim dostatek dobré vůle k nápravě konkrétních případů i špatných návyků podřízených na různé úrovni, pak musejí občané iniciativně přistoupit k náležitým formám politické práce a eventuelně politického zápasu. Formy této práce, eventuelně politického zápasu budou primárně závislé na formách a rozsahu politického útlaku ze strany režimu. Čím drastičtějších metod bude užívat vládnoucí skupina, tím tvrdší a ostřejší budou nutně i prostředky občanské obrany a tím pravděpodobnější budou pokusy o zvrát politické situace. Protože však i po eventuelním úspěšném povelání režimu a převzetí moci novým režimem zůstává otevřena otázka, zda lidská práva a občanské svobody budou nyní respektovány, bude zapotřebí i po takovém vítězství nových politických sil pozorné kontroly z řad občanů a zveřejňování eventuelních nových nespravedlností a případů mocenské z vůle. Z toho vyplývá, že existující občanský orgán, zabývající se již nyní (tj. před změnou režimu) kontrolou dodržování zákonů a zejména respektování lidských a občanských práv, má poslání trvalé, nikoliv dočasné. A proto také nemá přerůst ve formaci politické síly (např. politické opozice), i když jsou pro to vhodné podmínky, neboť by se tak pro budoucnost znovu ztížila situace občanských iniciativ, které by chtěly kontrolovat dodržování zákonů a lidských i občanských práv.

Odtud je dále zřejmé, že občanská iniciativa (ev. orgán), zaměřená na kontrolu státní moc jednak ve vztahu k zákonům, jednak – hlavně – ve vztahu k nezadatelným lidským právům a občanským svobodám, zachovává jistý odstup a jakousi střízlivost ve svém kritickém posuzování okamžité politické situace a daných politických poměrů, neboť se zčásti – a to z větší části – orientuje na budoucí situaci a budoucí politické poměry. Nikoliv ovšem ve smyslu odhadu a kalkulu, nýbrž právě ve smyslu hodnocení. A to znamená orientaci na „nekonečné cíle“ (jak rozlišuje Hermann Broch). Tím jsme nuceni povahou věci velmi přesně a přísně rozlišovat mezi takovou kontrolní aktivitou a mezi jakoukoliv politickou skupinou či silou: zatímco politické hnutí, strana, zájmová skupina apod. mají pragmatickou povahu a omezené cíle, kontrolující aktivita má povahu principiální a cíle neomezené. Nechat dojít k přerůstání a přestrukturování tohoto druhého typu občanských iniciativ v typ technicky (mocensky) politický představuje pak těžkou ztrátu pro společnost, i když z pragmatického hlediska se to může jevit jako užitečné a žádoucí. Pragmatické hledisko ovšem právě v takovém případě vyjevuje svou podmíněnou platnost; jeho aplikace na principiální aktivitu nechává právě to nejpodstatnější padnout pod stůl. Obrazně řečeno vyměňuje prvorozenství za mísu čočovice.

Z řečeného je nepochybně dostatečně zřejmé, že na počátku zmiňované „zveřejňování případů z vůle“ orgánů režimu je pouze vnější stránkou čehosi neskonale podstatnějšího. Předpokladem tu je totiž orientace na „poslední zdroje hodnot“, na spravedlnost, pravdu, právo atd. – jinak nelze spolehlivě hodnotit jednotlivé počiny režimu. A tak cesta odtud vede podstatně jinam než k formování politické opozice.

<<<